

Пелех Катерина Богданівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 3
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник: Красницька Анжела
Віталіївна, доцент кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, доцент

МОВА ПРАВА В ІСТОРИЧНОМУ АСПЕКТІ (XI–XVI ст.)

У сфері правовідносин існує особлива мова як знакова система, що служить засобом прояву думок, професійного спілкування юристів, засобом передачі професійної (правової) інформації. Ця знакова система включає в себе спеціальні юридичні терміни, що мають особливий правовий зміст, і називається мовою права, або юридичною мовою [1, с. 38]. Слушно зазначено, що феномен мови права є об'єктом вивчення низки наук: юридичних (загальна теорія держави і права, філософія права, історія держави і права, логіка права, юридична герменевтика, юридична техніка), філологічних (теорія мовленнєвої комунікації, стилістика, термінознавство, лексикографія, семасіологія, історія мови, прикладна лінгвістика, культура мови, судова риторика), а також формальної логіки, інформатики, філософії, соціології, історії, дипломатії, текстології та ін. [2, с. 137].

Право, правосвідомість існують у мовній формі, знаходять своє вираження в юридичній термінології та фразеології. Правові поняття і норми можуть бути виражені тільки за допомогою мови, адже кожна норма права є думкою законодавця, яка не може існувати без мовного оформлення. Мова права як одна з професійних мов, що виникла на основі літературної національної мови, функціонує в процесі правового впливу на суспільні відносини, відображає всі зміни, що виникають у правовій системі суспільства [3, с. 90]. А. В. Красницька вказує на те, що мова і право впливають і взаємно збагачують один одного. Право здійснює значний вплив на мову, формує мову права в межах правової системи, сім'ї, концепції, доктрини тощо. І право і мова мають ідеальне та матеріальне втілення: мова через мовлення, право – через нормативний правовий акт. Мова – це носій права, основний засіб передачі правової інформації. Учасники правовідносин здійснюють обмін інформацією за допомогою мови. Мова є засобом вираження правових приписів [4, с. 23–24].

Мова права як матеріальна сторона правових відносин у суспільстві почала утворюватися одночасно з виникненням права. Перші юридичні документи є основними джерелами виникнення спеціальної правової термінології, юридичних конструкцій. Це такі документи, як Закони Хаммурапі (кодекс вавилонського рабовласницького права, виданий у II ст. до н. е. царем Хаммурапі),

Закони дванадцяти таблиць (з лат. *Legesduodecimtabularum* – звід законів Стародавнього Риму), Закони Ману (стародавній індійський збірник релігійних, моральних, політичних і правових норм), «Закон судний людем» (найдавніша пам'ятка слов'янського права VII–IX ст.), «Руська правда» (збірник норм давньоруського права XI–XII ст.) тощо. «Саксонське зеркало», «Швабське зеркало», «Руська правда» та низка інших правових джерел є однією з основ, на яких формувалась літературна мова. «Руська правда» стала основою ділової мови часів Київської Русі [5, с. 147].

Першим збірником норм давньоруського права XI–XII ст. була «Руська правда», яка дійшла до нашого часу в різних редакціях. У «Руській правді» широко представлена юридична термінологія (напр.: «суд» – розбір справи; «клепати» – звинувачувати; «тать» – злодій; «обіда» (образ) – правопорушення; «видок» – свідок, який що-небудь бачив; «послух» – свідок, який що-небудь чув; «правда» – звід правил і т. д.). «Руська правда» справила величезний вплив на пізніший розвиток феодального права України, Росії, Білорусії, Литви [5, с. 149]. Одним із джерел мови права Київської Русі були статутні грамоти і договори. Поступово з'явилися такі ділові документи, як записи та пам'яті, в яких оформлювалися різного роду юридичні угоди, кабали, «крепости» тощо. У Київській Русі утворення перших законів відбувалося шляхом запису звичаїв. В усній мові побутували прислів'я, приказки, спеціальні вислови, які формували звичаї, обряди [5, с. 150].

Лексика судочинства розвивалася на основі давньоруського мовного фонду. Матеріали староукраїнських пам'яток XIV–XV ст. доводять, що спільнослов'янські за походженням слова, а також власне давньоруські терміни утворюють цементуючі ланки в усіх лексико-семантичних розрядах тематичних груп: 1) лексика, пов'язана з організацією і ходом судового процесу; 2) назви постанов суду і понять, стосовних виконання вироків; 3) лексика на означення існуючої адміністративно-юридичної документації та понять, пов'язаних з її поточним оформленням [6, с. 260].

Після татаро-монгольської навали (XIII–XIV ст.) у державницькій сфері Галицько-Волинського князівства послугувалися давньоруською писемною мовою. У XIV столітті вона функціонувала в законодавстві, судочинстві, великокнязівській канцелярії, державному листуванні. У тогочасній Галичині та на Західній Волині, що були складовими Польщі, українська мова набула статусу, наближеного до державного. Зокрема, її використовували у справочинстві [7, с. 196].

Значне місце в пам'ятках законодавства посідають актові книги – збірники документів, що склалися протягом XV–XVIII ст. В активних книгах XIV–XV ст. вживалося багато державних, судово-юридичних, адміністративних термінів, наприклад: значення «пеня за вбивство» передавалося словосполученням вина головная, «штраф за насильство» – гвалтовная вина, «подавати скаргу» – чинити жалобу,

«викликати в суд» – чинити позов, «виносити вирок» – чинити сказаніє, «підлягати покаранню» – мати вину, «зазнавати шкоди» – имати кривду [5, с. 151–152].

Після Люблінської унії 1569 року українська шляхта продовжувала популяризувати рідну мову, намагаючись оформлювати юридичну документацію «руською» мовою. Водночас в офіційно-діловій сфері дедалі активніше стали використовувати польську та латинську мови. Унаслідок полонізації в адміністративних установах упродовж тривалого часу староукраїнську мову не вживали. Протягом XIV–XVII століть українська писемно-літературна мова була мовою державного діловодства в Молдавському князівстві. Проте вже у XVIII столітті її було майже цілком витіснено з офіційного вжитку. У державних установах Лівобережної України українською мовою послуговувалися до початку 80-х років XVIII ст. [7, с. 196]. Мова права почала засвоювати багато чужомовних слів, не властивих побутовій розмовній мові. З'явилося багато латинізмів, варваризмів, європеїзмів, які ускладнювали розуміння закону народом. У закони інколи механічно переносилися шведські, німецькі, голландські, латинські слова. У ділову мову ввійшли такі іншомовні слова, як адміністратор, губернатор, інспектор, президент, орєнда, апеляція, рапорт, акт, амністія, вексель тощо. Замість колишніх «грамот», «уложений», «судебників», «указів» використовують «регламенти», «маніфести», «артикули» [5, с. 153].

Отже, історія розвитку суспільства органічно пов'язана з лінгвістичною моделлю світу, адже розвиток мови не можна відокремити від розвитку суспільства; мова і право як форми суспільної свідомості утворюють унікальне правове явище – мову права, яка відображає усі зміни, що виникають у правовій системі суспільства.

Список використаних джерел

1. Любченко М. Мова і право: питання співвідношення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 2 (81).
2. Ляшук А. В. Мова права як об'єкт наукового вивчення сучасної гуманітаристики. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи* : матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 28 листоп. 2019 р.) : у 2 ч. Київ : НАВС, 2019. Ч. 1. 252 с.
3. Красницька А. В. Лінгвістичні засоби законодавчої техніки. Дні науки Національного університету «Києво-Могилянська академія» на факультеті правничих наук, 2012-2013 : тези наукових доповідей та повідомлень : (Київ, 5 груд. 2012 р. та круглих столах 24 та 29 січ. 2013 р.). Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», Ф-т прав. наук. Київ : НаУКМА, 2013. 89–92 с.
4. Красницька А. В. Мова права як засіб юридичної техніки. *Освіта, мова та культура у процесі глобальних трансформацій* : Міжвузівський круглий стіл (1 квіт. 2016 р., м. Київ) : 36 матеріалів. Київ : Ін-тут кримінально-виконавчої служби, 2016. 200 с. С. 23–25.

5. Красницька А. В. Юридичні документи : техніка складання, оформлення та редагування : Посібник. 2-е вид., доп. і переробл. Київ : Парламент. вид-во, 2006. 528 с.

6. Історія української мови: Лексика і фразеологія. Київ : Наук. думка, 1983. 788 с.

7. Галій М. С. Становлення та розвиток мови права в сучасній українській літературній мові. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13).

Чуприн Андрій Геннадійович,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ;

Перчик Андрій Олександрович,

здобувач ступеня вищої освіти бакалавра
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник: Проценко Галина

Петрівна, старший викладач кафедри
правничої лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДОСВІДУ ІЗРАЇЛЮ В МОВНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ

Моделі мовнопланувальної політики завжди стикатимуться з тим, що можливість застосування мовного законодавства щодо кожної з мов буде різною.

Зазвичай присутність у державі інших, крім державної (офіційної), мов не розглядається як небезпека. Однак в українських реаліях дуалізм українська – російська набув ворожого протиставлення в політичному дискурсі упродовж століть.

Ще з XVIII ст. Російська імперія розглядала українську мову як потенційну загрозу, яку треба було придушувати (Емський указ, Валуєвський циркуляр), загрозу, що була символом окремішності українського народу, його правом на самостійність та власний розвиток.

У роки радянської влади відкрита форма мовної політики щодо української мови декларувала розвиток і функціонування української мови, однак прихована, неясна мовна політика щодо української мови була протилежною: і відповідне корпусне планування (зокрема, зближення з російською), і поступове звуження її функцій у найважливіших сферах, зокрема освіті, науці, культурі, що призводило до згортання узусу української мови та її знецінення в мовній свідомості суспільних одиниць.

У протиставленні цих мов і сьогодні розгортається статусна боротьба. Вона генерована не в соціумі, а в політичних сферах, а предметом дискусій переважно є не самі мови, а їхній статус. Тому